

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีความเก่าแก่มากที่สุด เมื่อเทียบกับสื่อประเภทอื่น หน้ากระดาษของหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือเสนอรายงานข่าวที่ลึกซึ้ง ผู้อ่านสามารถตีความในสาระสำคัญของข่าวนั้นได้ หนังสือพิมพ์ยังเป็นสื่อที่สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ทัศนะของตนเองได้โดยผ่านทางคอลัมน์ บทบรรณาธิการ บทความต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดความคิดเสรีแก่ผู้อ่านต่อปัญหาหรือเหตุการณ์ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ก็สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ทัศนะของผู้อ่านผ่านหน้ากระดาษของตนได้เช่นกัน

ภาระหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์จึงอยู่ที่การรายงานความเคลื่อนไหวจากจุดหนึ่งไปสู่สาธารณะ นอกจากรายงานข่าวแล้วยังประกอบด้วยความคิดเห็นอื่นๆ อันเป็นเนื้อหาแสดงทัศนะเกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนคอลัมน์ที่ไม่เกี่ยวกับข่าวก็เป็นส่วนประกอบหนึ่งของหนังสือพิมพ์ในการให้ความรู้แก่ผู้อ่าน ซึ่งความแตกต่างของข่าวและส่วนความคิดเห็น ก็คือ ข่าวเป็นการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ด้วยความรวดเร็ว ถูกต้อง ปราศจากอคติ และเป็นกลาง ในขณะที่เนื้อหาความคิดเห็นที่ปรากฏผ่านบทความ บทบรรณาธิการนั้น จะมีลักษณะที่เป็นความเรียง ผู้เขียนสามารถใช้ลีลาเพื่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้อ่านด้วยถ้อยคำ สำนวน โวหารต่างๆ เพื่อให้เกิดความประทับใจ หรือสะกดตาผู้อ่าน ซึ่งสิ่งสำคัญของการเขียนบทความ หรือ คอลัมน์ต่างๆ ก็คือความน่าสนใจของประเด็น มากกว่าความสดของประเด็นเนื้อหา¹

---

¹ มาตี บุญศิริพันธ์. การเขียนสารคดีสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์. (กท : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,2530), หน้า 10.

ด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งความรู้แก่สังคม หน้าที่ของหนังสือพิมพ์จึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการรับรู้ข่าวสารของคนในสังคม หนังสือพิมพ์จึงมีบทบาทเป็นผู้ชี้นำ ช่วยยกระดับความคิดความรู้ ช่วยเป็นกระจกสะท้อนสังคม อาจกล่าวโดยสรุปว่า ในสังคมประชาธิปไตยนั้น หนังสือพิมพ์มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้²

1. หน้าที่ให้ข่าวสาร (informational) หนังสือพิมพ์จะเป็นผู้รายงานที่ดีไปสู่ผู้รับสาร ด้วยการถ่ายทอดข้อมูลที่น่าสนใจ และหลากหลาย มารายงานให้ผู้รับสารทราบ

2. หน้าที่ให้การสอน (instructional) หนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่เสมือนครู ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร เพื่อกระตุ้นให้การเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆ ขยายออกไป โดยผู้ที่ได้รับสารไว้นั้น จะเก็บข้อมูลที่ได้อ่าน แล้วนำไปใช้ในระยะเวลา

3. หน้าที่โน้มน้าวใจ (persuasive) เป็นการสนับสนุน ชักจูงให้เกิดการนำผลผลิตจากการได้รับข้อมูลข่าวสาร ผ่านความคิดเห็น หรือโฆษณา มาใช้ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ หรือพฤติกรรม

4. หน้าที่ให้ความบันเทิง (entertaining) เป็นการนำเอาความสนุกสนาน สิ่งรื่นรมย์ใจ การปลุกใจ มาสู่ผู้รับสาร ให้ผู้รับสารได้สละแสวงหาความเข้าใจอย่างท่องแท้ของอารมณ์ เกิดการเคลื่อนไหวทางอารมณ์ ผ่อนคลายให้เกิดความรื่นรมย์

---

² Wilbur Schramm. "The Nature of Communication between Human," in The Process and Effects of Mass Communication. Wilbur Schramm and Donald F. Roberts ed. (Chicago : University of Illinois Press, 1974) , pp. 36-37.

การนำเสนอเนื้อหาต่างๆ ตามหน้าที่ของหนังสือพิมพ์นี้ ทำให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์มีช่วยให้เรารับทราบและเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลกภายนอก หนังสือพิมพ์จึงเป็นผู้กำหนดประเด็นรับรู้เหตุการณ์ ข่าวสารให้กับประชาชน ว่า เหตุการณ์ใดสำคัญเพียงพอที่จะเสนอต่อสาธารณชน นั่นคือ หนังสือพิมพ์จะเป็นผู้กำหนดหัวข้อเรื่อง หรือ วาระสารต่างๆ (Agenda Setting) ให้กับสาธารณชนได้พิจารณาวาระปัญหา หรือหัวข้อเรื่องต่างๆ

หนังสือพิมพ์จึงมีบทบาทที่เด่นชัด ในการเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เป็นผู้ที่ให้เห็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นสื่อกลางของการแสดงความคิดเห็นระหว่างประชาชน รัฐบาล และหน่วยงานต่างๆ ของสังคม แต่นับจากประเทศไทยได้เริ่มมีหนังสือพิมพ์มาตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 3 นั้น หนังสือพิมพ์ไทยกลับมีบทบาทโดดเด่นคือ บทบาททางการเมือง เริ่มจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อให้สามัญชนอย่างกร. กุหลาบ หรือ เทียนวรรณวิพากษ์วิจารณ์การบริหารบ้านเมืองของรัชกาลที่ 5 ได้ หลังจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 6 หนังสือพิมพ์ได้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองของรัชกาลที่ 6 และกลุ่มขุนนางหัวสมัยใหม่

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 หนังสือพิมพ์ก็เป็นผู้รายงานสถานการณ์บ้านเมืองให้ประชาชนทราบ นอกจากนี้ในรัฐบาลบางสมัยหนังสือพิมพ์ก็อาจกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อประชาชน ดังเช่นในสมัยรัฐบาลจอมพล. ปิบูลสงคราม ที่มีนโยบายชาตินิยม ได้ออกกรกฎนิมฉบับต่างๆ เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตาม และเรียกร้องเชิงบังคับให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับลงประกาศรณินยมเหล่านั้น³ ที่ผ่านมานั้น หนังสือพิมพ์ไทยมักจะถูกเป็นเครื่องมือของผู้นำทางการเมือง เพื่อให้เป็นกระบอกเสียงของตนเอง เช่น ช่วงปี พ.ศ.2500 ผู้มีอำนาจทางการเมืองในยุคนั้นคือ จอมพล ป. ปิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ต่างก็เป็นผู้ปลดมภ์กิจการหนังสือพิมพ์ทั้งสิ้น

---

³ พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475-2488). (กท : ไทยวัฒนาพานิช,2520), หน้า 80.

โดยสรุปจากอดีตแล้ว หนังสือพิมพ์ไทยมีบทบาททางการเมือง ดังนี้คือ

1. การดำรงตนเป็นฝ่ายค้านกับรัฐบาล ในการตรวจสอบการทำงานวิพากษ์วิจารณ์นโยบายและบุคคลในคณะรัฐบาล อันเป็นสัมพันธภาพเชิงปฏิปักษ์ระหว่างรัฐบาลกับหนังสือพิมพ์ (the Adversary Role of the Press)⁴ โดยหนังสือพิมพ์นั้นมีหน้าที่รักษา (Guardian) ผลประโยชน์ของประชาชน โดยการตรวจสอบพฤติกรรมของนักการเมืองให้กระทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม มิฉะนั้น หนังสือพิมพ์จะใช้วิธีการเปิดโปงพฤติกรรมอันทุจริตนั้น โดยในขั้นต้นหนังสือพิมพ์อาจเป็นเพียงผู้ตั้งข้อสงสัย ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดันจากประชาชนด้วยอาศัยบทบาทของหนังสือพิมพ์ในแง่นี้ จึงทำให้หนังสือพิมพ์มีความสามารถสร้างบทบาทในทางการเมืองขึ้นได้

2. การถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้มีอำนาจ หรือ ผู้มีความสีกไฟในการเมือง เพื่อตอบโต้กับฝ่ายตรงข้ามและสนับสนุนการทำงานของรัฐบาล ดังเช่น ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 หนังสือพิมพ์บางฉบับได้โจมตีการเดินขบวนของนิสิตนักศึกษาเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย ว่าเป็นการสร้างความไม่สงบแก่บ้านเมือง เป็นต้น

3. บทบาทในการเรียกร้อง เร่งเร้าประชามติของประชาชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการแสดงข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อโน้มน้าวจิตสำนึกให้ประชาชนสนใจปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้น และยังเป็นที่ยอมรับรวมความคิดเห็นทางการเมืองของผู้่านที่สนใจอีกด้วย

4. บทบาทในฐานะสื่อกลาง ในการเผยแพร่ข่าวสารทางการเมือง และความคิดเห็นทางการเมือง ระหว่าง ประชาชนกับรัฐบาล และระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งบทบาทนี้มีผลในการสร้างความสำนึกทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนทั่วไป

---

⁴ พิระ จิตร โสภณ. “ หนังสือพิมพ์กับรัฐบาล: สัมพันธภาพเชิงปฏิปักษ์? ” วันนักข่าว 2532. หน้า 19.

ด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์มีบทบาททางการเมือง รัฐบาลหลายสมัยจึงพยายามใช้หนังสือพิมพ์เป็นกระบอกเสียง เผยแพร่ผลงานของตน และในบางสมัยหนังสือพิมพ์ก็ถูกใช้เผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองด้วย ซึ่งไม่เพียงแต่หนังสือพิมพ์เท่านั้น รัฐบาลบางสมัยก็พยายามใช้สื่อมวลชนอื่นในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองของตนด้วย⁵

อุดมการณ์ทางการเมืองนั้น เป็นเรื่องของความเชื่อมั่น ศรัทธา ซึ่งความเชื่อมั่นทางหลักการปกครองนั้น อาจได้มาจากกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง นอกจากนั้นก็อาจจะได้รับมาจากแนวความคิดของบุคคลสำคัญ หรือ เอกสารที่มีความสำคัญ ซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองของนี้ จะสะท้อนให้เห็นในรูปของวิธีการปกครอง หลักการปกครอง การดำเนินชีวิตของบุคคลในชีวิตจริง⁶ ซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละประเทศ หรือ แต่ละรัฐบาลนั้น จะสะท้อนให้เห็นจาก รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมายต่างๆ เอกสารที่รับรองสิทธิพื้นฐานของบุคคล รวมถึงคำแถลงการณ์ สุนทรพจน์ และคำประกาศต่างๆ

ดังนั้น เมื่อผู้นำรัฐบาลในยุคสมัยใดมีความคิดทางการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างใดแล้ว ก็ย่อมสะท้อนให้เห็นจากรัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่างๆ นั้นเอง เพราะสิ่งนี้เป็นตัวแทนอำนาจรัฐที่จะมาใช้ปกครองประชาชน ปกครองสังคมให้เป็นไปตามแนวทางอุดมการณ์ของรัฐบาล

หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ก็เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนอุดมการณ์ของรัฐบาลด้วยเช่นกัน จะเห็นได้จาก การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั่นเอง ถ้าหากรัฐบาลใดมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

⁵ นฤมล ทับจุมพล. การใช้สื่อในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง : ศึกษาจากบทเพลงทางราชการ (พ.ศ.2475-2530). (วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 8.

⁶ จรูญ สุภาพ. ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. (พิมพ์ครั้งที่ 4 . กท:ไทยวัฒนาพานิช, 2534), หน้า 7.

สื่อมวลชน รวมทั้งหนังสือพิมพ์ก็จะถูกกำหนดบทบาทให้เป็นไปเพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง เพื่อการค้า ที่สำคัญก็คือ เพื่อช่วยในการแสวงหาสัจจะ และเพื่อตรวจสอบการบริหารประเทศรัฐบาล ภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลเช่นนี้ การควบคุมสื่อมวลชน มิใช่การออกกฎหมายควบคุมเข้มงวดจากรัฐบาลแต่จะเป็นไปได้โดย ขบวนการพิสูจน์ตนเองในความเป็นจริง ประกอบกับขบวนการทางศาลยุติธรรม ดังนั้น สำหรับสิ่งที่สื่อมวลชนในระบอบเสรีประชาธิปไตยต้องหลีกเลี่ยง ก็คือ การหมิ่นประมาท อนาคต หยาบคาย และการยุยงให้เกิดความกระด้างกระเดื่องในยามสงคราม

โดยรวมแล้วหากรัฐบาลมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย สื่อมวลชนก็สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือตรวจสอบรัฐบาล และสนองความต้องการอย่างอื่น ๆ ของสังคมได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นจากการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนรวมทั้งหนังสือพิมพ์ด้วย ประการสำคัญก็คือ สื่อมวลชนในประเทศเสรีประชาธิปไตยจะต้องมีความหลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นความหลากหลายภายนอก ก็คือ เมื่อพิจารณาในด้านปริมาณในประเทศนั้นจะต้องมีสื่อมวลชนมากทั้งของภาครัฐและเอกชน ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ก็มีหลายฉบับ และมีหนังสือพิมพ์สำหรับคนทุกชนชั้น ทุกกลุ่ม เช่น หนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายสังคมนิยม หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาหรือฝ่ายอนุรักษนิยม และหนังสือพิมพ์ฝ่ายกลาง ส่วนความหลากหลายภายใน หมายถึง เนื้อหาของสื่อมวลชนนั้นจะมีความหลากหลายในประเด็นที่นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบันเทิง ศาสนา เชื้อชาติ ชนชั้น สีผิว ภาษาการเมือง⁷ และเนื้อหาที่เสนอออกไปนี้ก็จะหลากหลายในแง่ของทิศทางที่เสนอ คือจะมีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล เนื้อหาที่สื่อสามารถนำเสนอ นั้นกระทำได้อย่างเสรี จึงสมควรที่สื่อจะหยิบยกประเด็นต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมมาเสนอได้อย่างชอบธรรม และเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ดีในระบอบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย

ในสังคมที่รัฐบาลมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอำนาจนิยม ก็ย่อมทำให้ระบอบการปกครองเน้นอำนาจเป็นหลักด้วย สื่อมวลชนก็จะถูกกำหนดหน้าที่ให้เป็นเพื่อ

⁷ Denis McQuail. *Mass Communication theory: an introduction* (California: SAGE Publication Inc. 2nd ed., 1987), pp.130.

สนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลที่กำลังอยู่ในอำนาจและเพื่อรับใช้รัฐ การควบคุมสื่อมวลชนก็จะมีกลไกที่ถูกกำหนดขึ้น โดยรัฐบาล เช่น การออกกฎหมายควบคุม การออกใบอนุญาต การใช้ระบบเซ็นเซอร์ การวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ปกครองที่กำลังมีอำนาจอยู่ในขณะนั้นก็จะเป็นสิ่งต้องห้าม ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนก็จะถูกจำกัดและครอบงำโดยอำนาจของรัฐบาล

ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของประเทศไทยนั้น หนังสือพิมพ์ไทยได้ผ่านเวลาเป็นเสรีประชาธิปไตยที่เด่นชัด และการควบคุมตามจากอำนาจรัฐอย่างสูงมาแล้ว นั่นคือในช่วงของรัฐบาล ม.ร.ว. เสถียร ปราโมช ซึ่งเป็นรัฐบาลผสมที่ผ่านการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย บริหารประเทศในช่วงเดือนเมษายน-ตุลาคม พ.ศ.2519 และได้ถูกคณะรัฐประหารนำโดย พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ เข้ายึดอำนาจการปกครอง ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ก่อนที่จะให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งความต่อเนื่องกันของสองรัฐบาลทำให้เห็นถึงความผลึกผันทางเสรีภาพของหนังสือพิมพ์อย่างชัดเจน

ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรนั้น เป็นรูปแบบการปกครองเน้นอำนาจนิยม ซึ่งปรากฏออกมาจากรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ และกฎหมายต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างรวดเร็วจากระบอบประชาธิปไตยมาสู่ระบอบอำนาจนิยมนี้ มีผลให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัดลง คณะรัฐประหารที่เรียกตนเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ออกประกาศห้ามมิให้มีการชุมนุมกัน เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ขณะเดียวกันสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนก็ถูกปิดกั้น เมื่อได้มีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเป็นเวลา 2 วัน คือวันที่ 7 และ 8 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่หนังสือพิมพ์ถูกสั่งห้ามตีพิมพ์ ออกจำหน่ายทั่วประเทศ ส่วนสื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์ ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เสนอรายการปกติเช่นกัน

ภายใต้การปกครองของสองรัฐบาลที่ต่อเนื่องกัน แต่แตกต่างกันในอุดมการณ์ทางการเมือง จึงทำให้สถานภาพและบทบาทของหนังสือพิมพ์ผลึกผันไป ซึ่งจะสะท้อนออกมาจากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั่นเอง โดยหนังสือพิมพ์ที่ถูกควบคุมจากอำนาจรัฐ จะไม่สามารถกระทำบทบาททางการเมืองในการวิพากษ์วิจารณ์ หรือ เสนอความคิดเห็นที่ตรงกัน

ข้ามกับรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ การเสนอเนื้อหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นจึงปราศจากความหลากหลาย ต้องเสนอเนื้อหาไปในทิศทางเดียวกับความต้องการของรัฐ เพราะถูกอำนาจรัฐควบคุม ซึ่งหนังสือพิมพ์จะทำได้ในส่วนของการเป็นสื่อกลางจากรัฐบาลมาสู่ประชาชน⁸

ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช การควบคุมสื่อมวลชนมีน้อยมาก ในช่วงการเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 3 และสมัยที่ 4 ของท่าน ในระยะเวลา 6 เดือนที่บริหารประเทศนั้น รัฐบาลได้ออกมาตักเตือนการออกอากาศของสถานีวิทยุเพียง 2 ครั้งเท่านั้น เพราะมีลักษณะขี้ขู่ เสียสติให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชน⁹ ในขณะที่เดียวกันสื่อหนังสือพิมพ์ก็มิได้ถูกควบคุมแต่อย่างใด และเป็นช่วงเวลาที่หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพมาก นับแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การขยายตัวของเสรีภาพทางการเมือง จะเห็นได้จากหลังช่วง 14 ตุลาคม นั้น เกิดหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองเป็นจำนวนมาก จากหลายกลุ่มนักเขียนทั้งจากนิสิต นักศึกษา อาจารย์ กรรมกร นักการเมือง ในด้านปริมาณหนังสือเกี่ยวกับการเมืองนั้น พบว่าภายในช่วงเวลาตั้งแต่ 15 ต.ค. พ.ศ.2516 - 6 ธ.ค. พ.ศ.2517 มีหนังสือพิมพ์และวารสารไทยเพิ่มขึ้น 806 ฉบับ ภาษาอังกฤษ 16 ฉบับ และภาษาจีน 30 ฉบับ¹⁰

ส่วนเนื้อหาของหนังสือที่เกี่ยวกับการเมืองนั้น มีความหลากหลายทางแนวคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองมากขึ้น โดยอุดมการณ์ที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคือ ประชาธิปไตย

⁸ รัชชชัย สันตติประภา. เสรีภาพกับบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย: ศึกษาตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2519-2536. (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 14.

⁹ ระวีวรรณ ประกอบผล. สื่อมวลชนกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย. (วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 14.

¹⁰ เสถียร จันทิมาธร. "หนังสือขายดีอ่านอย่างวิเคราะห์," ประชาชาติรายวัน, 29 ธันวาคม 2517. หน้า 8.

สังคมนิยม เศรษฐกิจการแบบอำนาจนิยม และ ชาตินิยม นอกจากนี้เนื้อหาทางการเมืองด้านอื่นก็ ถูกหยิบยกขึ้นมา เช่น ประเด็นด้านสถาบันการเมือง พลังการเมือง กฎหมายสาธารณะ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น¹¹ หนังสือพิมพ์ที่ออกมาในช่วงนั้นก็ยังมีทั้งฝ่ายซ้าย เช่น อธิปไตย ฝ่ายขวา เช่น ดาวสยาม และเป็นกลาง เช่น ไทยรัฐ เคลินิวส์ เป็นต้น

เนื้อหาของหนังสือพิมพ์หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นั้น มีลักษณะที่ลึกไครม เร้าอารมณ์ สร้างคารา คือ นิสิตนักศึกษา ซึ่งกลายเป็นวีรบุรุษในหน้าหนังสือพิมพ์ เนื้อหาการชุมนุมประท้วงต่างๆ ถูกนำเสนอบ่อยครั้ง ความรุนแรง เราใจมีมากกว่าความพยายามยกระดับคุณภาพของหนังสือพิมพ์ และการให้ความรู้ในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน¹²

ความต่อเนื่องของเวลาจากรัฐบาลเสรีประชาธิปไตยของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มาสู่รัฐบาลที่เน้นการใช้อำนาจรัฐ ภายใต้การนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ทำให้เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ผลิกผัน ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมือง รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ใช้คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครอง ฉบับที่ 42 (ปร.42) ในการควบคุมหนังสือพิมพ์ โดย ปร.42 นี้เป็นกฎหมายที่ให้อำนาจต่อเจ้าพนักงานการพิมพ์ของรัฐในการสั่งปิด ถอนใบอนุญาตหนังสือพิมพ์ ในสมัยรัฐบาลนี้ได้มีการใช้ ปร.42 เพื่อสั่งปิดและถอนใบอนุญาตของหนังสือพิมพ์ถึง 22 ครั้ง การใช้ ปร.42 เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์ มีผลทำให้หนังสือพิมพ์ต้องเปลี่ยนท่าทีจากเดิมที่เคยวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในทางการเมือง ก็ต้องลดความรุนแรงในการนำเสนอ และหันมาเสนอข่าวอาชญากรรม เราใจ รวมทั้งเรื่องกามารมณ์ และนวนิยายต่างๆ¹³

¹¹ บุญเรือง นิยมหอม. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่พิมพ์ในช่วง 14 ตค.16 - 26 มค.18. (วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า ข.

¹² สุทัศนีย์ ตีระวนิช. "การหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย," ใน วันนักข่าว ปี 2528. หน้า 46.

¹³ นุปผา ช่างแก้ว. คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 กับการควบคุมหนังสือพิมพ์โดยรัฐบาลสมัยต่างๆ. (วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 108.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางการเสนอเนื้อหาทางการเมืองใน ด้านของความเข้าใจด้วย เพราะเมื่อรัฐบาลมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ก็เปิดโอกาสให้นัก หนังสือพิมพ์ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองด้วยภาษา สำนวนที่สะทึงตา ดึงดูดใจผู้อ่าน สร้าง ความเข้าใจด้วยลีลาของผู้เขียน ทำให้ผู้อ่านเกิดอรรถรสจากกลวิธีสร้างภาพพจน์ของนักเขียน ในขณะที่ในยุคที่รัฐบาลควบคุมสื่อเข้มงวดนั้น นักหนังสือพิมพ์ก็จำเป็นต้องระมัดระวังการ เขียนของตนให้อยู่ในขอบเขตและลดการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยถ้อยคำ สำนวนที่รุนแรงลงไป

ภายใต้รัฐบาลที่มีความแตกต่างกันทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ย่อมส่งผลให้เกิดความแตกต่างกัน ในการใช้อำนาจรัฐ หนังสือพิมพ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบภายใต้ความแตกต่างทาง อุดมการณ์นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทบทาบหน้าทีทางการเมือง ที่จะสะท้อนออกมา จากการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิด ขึ้นจะทำให้หนังสือพิมพ์สามารถเสนอเนื้อหาทางการเมืองได้อย่างหลากหลาย แตกต่างกัน หรือเหมือนกันในด้านใดบ้าง ตลอดจนทิศทางการเสนอเนื้อหาทางการเมือง และความร่า ใจของการเสนอเนื้อหาทางการเมือง ด้วยว่ามีความเปลี่ยนแปลงหรือความสับสนเนื่องในการนำ เสนอเนื้อหาทางการเมืองอย่างไร

คำถามนำวิจัย

ภายใต้บริบททางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร จะส่งผลให้การนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านความหลากหลาย และความเข้าใจ ของเนื้อหาทางการเมืองอย่างไร

วัตถุประสงค์วิจัย

1. เพื่อศึกษาว่าภายใต้บริบททางการเมืองที่แตกต่างกันในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร จะส่งผลสถานภาพของหนังสือพิมพ์เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไร
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เนื่องในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองด้านความหลากหลายของหนังสือพิมพ์ว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ภายใต้ช่วงเวลาที่มึ่เสรีภาพมากที่สุด ช่วงเวลาที่มึ่เสรีภาพน้อย
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับความเข้าใจในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยระหว่างสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร

ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นในการวิจัย

1. หนังสือพิมพ์ไทยในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะมีความหลากหลายในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองในด้านปริมาณเนื้อที่และทิศทางการนำเสนอ มากกว่าในสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร

2. หนังสือพิมพ์ไทยในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะมีระดับความเข้าใจในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองมากกว่าหนังสือพิมพ์ไทย ในสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร

ขอบเขตในการวิจัย

ศึกษาหนังสือพิมพ์ไทยในช่วง 2 รัฐบาล คือ
รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ตั้งแต่วันที่ 21 เมษายน - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519
รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2519 - วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520

นิยามศัพท์

ปรับททางการเมือง หมายถึง สภาพแวดล้อม หรือเหตุการณ์ต่างๆ ทางการเมือง ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

สถานภาพของหนังสือพิมพ์ หมายถึง ความมั่นคงของการดำเนินกิจการหนังสือพิมพ์ และการปฏิบัติหน้าที่สื่อมวลชน สถานภาพของหนังสือพิมพ์ที่มั่นคงคือ สภาพที่หนังสือพิมพ์สามารถผลิต ดำเนินกิจการได้โดยปราศจากการถูกอำนาจรัฐเข้าแทรกแซงหรือควบคุมจากกฎหมายต่างๆ หรือ สั่งปิดกิจการ สั่งถอนใบอนุญาต

เนื้อหาทางการเมือง หมายถึง เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ที่นำเสนอเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง แบ่งเป็น

1. เนื้อหาประเภทข่าวการเมือง เป็นการรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองที่เกิดขึ้นทันที ปราศจากความคิดเห็นของผู้รายงาน

2. เนื้อหาประเภทความคิดเห็นทางการเมือง เป็นการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับการเมืองอันไม่มีอยู่ในข่าว แต่จะปรากฏอยู่ในคอลัมน์ทางการเมือง บทความ บทบรรณาธิการ โดยผู้เขียนสามารถใช้ความสามารถทางภาษาเพื่อให้เกิดภาพพจน์ แบ่งเป็น ความคิดเห็นทางการเมืองจากนักหนังสือพิมพ์ และความคิดเห็นทางการเมืองจากผู้อ่านหนังสือพิมพ์

ความหลากหลายของเนื้อหาทางการเมือง หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองอย่างครบถ้วนในด้านความหลากหลายของประเด็นที่นำเสนอ และในด้านของทิศทางการนำเสนอ โดยความหลากหลายของประเด็นเนื้อหาทางการเมือง สามารถแบ่งออกได้เป็น¹⁴

¹⁴ บุญเรือง เนียมหอม . เล่มเดิม. หน้า 20.

1. ทฤษฎี อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง ความคิดทางการเมือง หรือ
ลัทธิทางการเมือง อันเป็นแนวคิดหลัก แบ่งเป็น

- เสรีประชาธิปไตย คือ แนวคิดที่เชื่อมั่นในเหตุผลของมนุษย์ เคารพในเสรี
ภาพส่วนบุคคล และเคารพในมิตส่วนใหญ่ของสาธารณชน

- สังคมนิยม คือ แนวคิดที่ต่อต้านระบบชนชั้นของคนในสังคม เชื่อมั่นใน
ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม ไม่มีการแบ่งชนชั้น ผลประโยชน์ของสังคมจะถูกจัดสรร
แก่ทุกคน โดยเท่าเทียมกัน

- อำนาจนิยม คือ แนวคิดที่เชื่อมั่นในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ปฏิเสธ
การแสดงความคิดเห็นที่ต่อต้านรัฐ เพราะถือว่าการสร้างความไม่สงบเรียบร้อยแก่บ้าน
เมือง

- ชาตินิยม คือ แนวคิดที่ยึดมั่นในสถาบันที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็น
ชาติ ต้องการให้ทุกคนเคารพในสถาบันเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีจุดมุ่งหมายประการเดียวกันเพื่อ
สร้างชาติให้เข้มแข็ง

2. สถาบันทางการเมือง หมายถึง สถาบันที่มีส่วนในการทำหน้าที่บริหาร
และปกครองประเทศ แบ่งเป็น

- คณะรัฐบาล
- ตุลาการ
- สภาผู้แทนราษฎร
- วุฒิสภา
- พรรคการเมือง
- กองทัพไทย

3.กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง หมายถึง กลุ่มหรือองค์กรที่รวมตัวกันเพื่อจุดประสงค์ในทางการเมือง แบ่งเป็น

- กลุ่มนิสิตนักศึกษา
- กลุ่มลูกจ้างกรรมกร
- กลุ่มชานาเกษตรกร
- กลุ่มข้าราชการ
- กลุ่มนักการเมือง
- กลุ่มสื่อมวลชน
- กลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนาวพล กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มสตรี

เป็นต้น

4.พลังทางการเมือง หมายถึง การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ ที่มีจุดประสงค์เพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาล แบ่งเป็น

- การเดินขบวน
- การชุมนุมประท้วง
- การปราศรัย-อภิปราย
- การแจกใบปลิว
- การจลาจล เช่น การใช้กำลัง การปะทะ เป็นต้น

5.กฎหมายสาธารณะ แบ่งเป็น

- รัฐธรรมนูญ
- พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา
- กฎ ข้อบังคับของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ

6.การบริหารราชการแผ่นดิน หมายถึง การดำเนินการบริหารประเทศของคณะรัฐบาล กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ แบ่งเป็น

- การประชุมรัฐสภา
- การประชุมคณะรัฐมนตรี

- การอภิปรายไม่ไว้วางใจ
- การประชุมปีงบประมาณ
- การประชุมคณะกรรมการวิสามัญ ต่างๆ
- การดำเนินนโยบาย
- การบริหารองค์การรัฐวิสาหกิจ เช่น การไฟฟ้า องค์การโทรศัพท์ การ

ประปา

- การบริหารราชการในกระทรวง ทบวง กรม
- การรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ เช่น การปราบปรามคอมมิวนิสต์

7.ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หมายถึง การดำเนินนโยบายทางการทูต การเดินทางไปกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะแบ่งออกตามกลุ่มประเทศในขณะนั้นที่อยู่ในยุคสงครามเย็น แบ่งเป็น

- ความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศเสรีนิยม เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น
- ความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศสังคมนิยม เช่น จีน สหภาพโซเวียต เป็นต้น
- ความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เช่น อินเดีย เป็นต้น

8.การปกครองท้องถิ่น หมายถึง การบริหารงานปกครองในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือเทศบาลเมือง แบ่งเป็น

- การบริหารของกรุงเทพมหานคร
- การบริหารเทศบาลเมือง เช่น เมืองพัทยา
- การบริหารส่วนจังหวัด เช่น สภาจังหวัด
- การบริหารส่วนตำบล เช่น สภาตำบล
- การบริหารงานสุขาภิบาล

9.ความรู้ความเข้าใจทั่วไปทางการเมือง หมายถึง การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการเมืองโดยทั่วไป เช่น การอธิบายถึงการเลือกตั้ง การรณรงค์ให้ประชาชนไปเลือกตั้ง เป็นต้น

ความหลากหลาย หมายถึง ทิศทางของเนื้อหาทางการเมืองตามประเด็นที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ โดยแบ่งเป็น

1. ทิศทางบวก หมายถึง การเสนอเนื้อหาที่มีทิศทางสนับสนุนรัฐบาล เช่น บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2520 หน้า 4

“... ถ้าจะพิจารณาจากแนวนโยบายของรัฐบาลชุดนี้แล้ว เราจะเห็นว่าหลักของนโยบายส่วนใหญ่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า การดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และเอกราชอธิปไตย ตลอดจนความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ หลักการประหัดและการต่อต้านป้องกันคอมมิวนิสต์ รวมทั้งปราบคอร์รัปชันในวงราชการ ซึ่งเราพอใจต่อนโยบายดังกล่าว และเห็นว่าเป็นการแสดงออกที่ชัดเจนตามยุคตามกาลสมัยที่ควรจะเป็น...”

2. ทิศทางลบ หมายถึง การเสนอเนื้อหาที่มีทิศทางไม่สนับสนุนรัฐบาล เช่น จากคอลัมน์กระทบทโหล่สมาชิกฯ ของคิโน้ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2519 หน้า 9

“... รัฐบาลยุคไหนก็ตามหากอ่อนแอ ปวกเปียก ยึดขาดไม่เด็ดขาด และจริงจังแล้ว ความสงบเรียบร้อยในบ้านเมืองย่อมไม่มีแน่ ที่ผ่านๆ มา ก็เห็นอยู่แล้วว่าเป็นอย่างไร และรัฐบาลจตุรพรรคก็ลงจะมารอยเดียวกัน ความอ่อนแอของรัฐบาลเริ่มฉายออกมาเมื่อ ม.ร.ว.เสนีย์ นายฯ เรียก อัคร. เข้าไปพบพร้อมกับสังเสียบางอย่าง ซึ่งก็นำแปลกที่นักการเมืองเข้าไปสอศแทรกทำไมกัน นี่แหละความอ่อนแอของรัฐบาลที่กำลังจะให้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย ...”

3. ทิศทางเป็นกลาง หมายถึง การเสนอเนื้อหาที่มีความเป็นกลาง เช่น จากบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2519 หน้า 4

“... ความวิกฤตในบ้านเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ในระยะเวลาที่ผ่านมา อาจจะเป็นบทเรียนที่สอนให้เรา และควรจดจำกันไป และควรที่จะเกิดความสำนึกอย่างแน่ชัดกันสักทีว่าสิ่งใดที่มีคุณอนันต์นั้น ก็ย่อมมีโทษอย่างมหันต์อยู่ในสิ่งเดียวกันด้วย...”

ระดับความเข้าใจ หมายถึง เนื้อหาทางการเมืองที่มีถ้อยคำ สำนวน ในลักษณะที่เป็นการกระทบกระเทือน เปรียบเปรย ตั้งสมญานาม ซึ่งผู้เขียนจะใช้เพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้อ่าน และให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ในเนื้อหา ซึ่งกลวิธีเขียนนี้จะสร้างความประทับใจ ความสะดุดตาแก่ผู้อ่าน โดยมักจะปรากฏอยู่ในเนื้อหาส่วนของการความคิดเห็น และไม่ปรากฏในเนื้อหาข่าว ซึ่งเนื้อหาที่มีลักษณะดังที่กล่าวมานี้มาก จะมีระดับความเข้าใจสูง

รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หมายถึง สมัยที่ 3 และ สมัยที่ 4 ของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คือ

สมัยที่ 3 ตั้งแต่วันที่ 21 เมษายน - 25 กันยายน พ.ศ.2519

สมัยที่ 4 ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร หมายถึง การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2519 - 20 ตุลาคม พ.ศ.2520